

Ahmet Kabaklı, *Temellerin Duruşması*, 10. baskı, İstanbul, (Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları), 1990, 400 s.

Dünya ve Fransız tarihçiliğinin ünlü ismi Fernand Braudel, "Tek bir tarih ve tek bir tarih metodu yoktur; metodlar, tarihler, merak konuları, görüş açıları vardır, yarı başka merak konuları, başka görüş açıları olacağı gibi" derken, bu sözleri ile sosyal bilimlerin bir kolu olan tarihin kendi içindeki esnekliği, çok sesliliği vurgulamış, tek doğru ve kesinlik sözcüklerinin tarihçinin duraksamayla bakması gereken kavramlar olduğunu vurgulamıştır.

Tarih biliminin bünyesindeki bu esneklik, onu kötü kullanılmaya, istismar edilmeye uygun bir bilim niteliğine büründürebilmekte; üzerinde spekülasyonların, farklı beklentilerin yapılabildiği bir alan haline dönüştürebilmektedir. Çünkü devreye, tarihi yazanın duyguları, düşünceleri, ideolojisi, inançları ve kişiliği girmektedir. Oscar Wilde'ın, "herhangi bir budala tarih yapabilir, ancak onu yazmak için deha gereklidir" sözleri tarihçi sorumluluğunu vurgulamaktadır.

Bu açıdan Türkiye'deki tarihin durumuna bakacak olursak: Türkiye'de tarih ve tarihçilik, büyük ölçüde ideolojik beklentiler çerçevesinde oluşturulmaktadır. Tarihsel olayların açıklanması ve yorumlanması mutlak doğru anlayışı içersinde ideolojik düşünce temel alınarak açıklanmakta; tarih bilimi ideolojik uzlaşmaz düşüncelerin savaş alanı içersinde asıl bilimsel işlevinden uzak görüntüler sergilemektedir. "*Çoğu kimse için pek belirgin olmamakla birlikte, Türkiye'deki en büyük siyasal mücadele zeminlerinin başında tarih gelmektedir*"¹. Tüm ideolojik/siyasal düşünceler, kendi felsefelerinin doğruluğuna tarihsel olay ve olgulara dayandırarak açıklarken; rakip ideolojik sistemin yanlışlığını/tutarsızlığını sergileme çabasına girerken,

¹ M.Ali Kılıçbay, "Geçen Sayıya Dair", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 12, Güz 1990, s. 57

yine tarihi kullanmaktadırlar. Günümüz Türkiyesinde tarihçilik genellikle bu siyasal mücadele zemini anlayışı doğrultusunda çizilmiş ideolojik şablonların, o ideoloji üyelerine değişmez doğrular olarak verilmesi esasına dayanır.

Oysa mutlak doğru, tarih dünyasına uygun değildir ve mutlak olarak yanlış yada mutlak olarak doğru diye yargılanabilecek olan tarihi önermeler en basit önermelerdir². Çünkü mutlak doğru anlayışı insanın değişmesi ve gelişmesini inceleyen tarih biliminin değişmez, katılaşmış bir biçim almasına, kendi içeriğine ters düşmesine yol açacaktır. Nitekim bunun sonucunda, "Türkiye, rakip resmi tarih tezlerinin kavgı alanı haline gelmekte, bunlardan birinin altındaki siyasal ideoloji iktidara gelince, o tarih tezi de "resmiyeti" ni tüm ülkeye dayatmak gibi bir uğraş içine girmekte, MEB yayınlarının içerdiklerinden, TTK yayınlarına, okullardaki tarih dersinin müfredatına, TV'deki "eğitici" programlara kadar herşey yeni resmiyet çerçevesinde tekrardan düzenlenmektedir"³.

Hiç şüphesiz bu durumun oluşmasında tarihçilerin de olumsuz anlamda çok önemli rolleri olmuştur. Çünkü tarih, objektif bakış eksikliğinin olduğu hallerde **olmuş olanı** değil de **olması istenilene** ortaya koymaya yönelebilir, bu amaçla kullanılabilir. Tarihsel gerçekleri ortaya koymaya çabalarken, duygularını, inançlarını, ideolojisini en alt düzeye indirgeyebilen, bu öğelerin çerçeveleri içersinden alabildiği kadar sıyrılan tarihçiler, doğru olanın açığa çıkmasında üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirebilirler. "Tarihçilik yapmağa çalışırken kendi kültürel, dini, milli, siyasal, ideolojik kimlik meselelerini, dünyaya şekil verme, insanlığı yönlendirme tutkularını mümkün olduğu kadar bir parantez içine alıp bir rafa kaldıramayan kişi, başka bir çok şey olabilir ama "tarihçi" ya da "beşeri" ve "sosyal bilimci" olamaz"⁴. Şimdi günümüz Türkiyesinde varlığını belirttiğimiz ideolojik tarih şablonlarını inceleyelim.

Günümüz siyasi literatüründe yer alan aşırı milliyetçi/Turancı düşüncenin tarihsel şablonunun temelini **ordu-millet** , **efendi-millet** niteliği oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre Türk Tarihi, hemen hemen

² E.H.Carr, *Tarih Nedir*, İstanbul 1987, 2.B, s.160.

³ Kılıçbay, a.g.m., s.57.

⁴ Y. Sezai Tezel, "Osmanlı Tarihinin Bilgisi ile Bugünkü Kimlik Sorunlarımız ve Dünyadaki İtibarımız Meseleleri Arasındaki İlişki ya da İlişkisizlik Üzerine", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 2, Yaz 1990, s.14.

bütünüyle büyük adamların ve kahramanların tarihinden oluşmaktadır. Aynı doğrultuda, Türk Tarihi adeta askeri alanda kazanılmış zaferlerin tarihidir. Askeri alandaki başarılar güçlü devlet kavramıyla özdeşleştirilmiştir. Bir ulusa yön veren, tarihin akışını değiştiren temel etmen biçiminde görülen liderler, güçlü devleti sağlayan askeri başarıların mimarı olarak tarihe yön verirler. Bu bakış açısıyla sosyal ve ekonomik tarih dışlanmakta; siyasal ve özellikle askeri tarih ön plana çıkarılmaktadır. Yine tarihsel olayların açıklanması mükemmellik ön kabulüne göre yapılmaktadır. Geçmişe özlem duyulacak kadar geçmiş mükemmelleştirilmekte; sorunlu günümüz karşısına, sorunsuz, benzersiz ve büyüleyici bir geçmiş ile çıkılarak geçmişe özlem, geçmişe dönme istem ve arzuları ortaya konulmaktadır. Bunun temelinde, günün gerçeklerinden kaynaklanan kompleksler yatmakta ve bugünden kaçış, geçmişin muhteşem, azametli günlerine bir sığınma vardır.

Türkiye'deki dinsel/teokratik ideolojinin tarihsel perspektifinin özünü ise din oluşturur. Tarihi yönlendiren öge adeta dinlerin çatışmalarıdır (İslam'ın küffara galibiyeti). Türk Tarihi, genellikle Türklerin İslamiyeti kabulü ile başlatılır. İslamiyetten önceki Türk yaşayış ve düşünüşünün de zaten İslami yapıya ve düşünme ve benzeri kanıtlanmaya çalışılır. Tüm tarihsel süreç boyunca **din** ögesi hep belirleyicidir. Özellikle Osmanlı Tarihinin son döneminden itibaren ideolojik boyut kendini ağırlıklı bir biçimde hissettirir. Çünkü Osmanlı Tarihi içinde kendi ideolojilerine rakip olan görüşün temsil edilmeye başlaması söz konusudur ve artık çatışma başlar. Bu çatışmanın başlangıç noktasını daha çok Tanzimat oluşturur. 1839'dan itibaren doğan bu rakip ideoloji ve onu temsil eden olaylar, kişilikler fütursuzca yerilir. Öte yandan herhangi bir Osmanlı padişahı değil de, özellikle kendi ideolojik düşüncelerini simgeleyen Abdülhamit'e dört elle sarılmaktadırlar. Abdülhamit, bu ideolojik tarihsel şablonun simge kişiliğidir. Bu bakış açısı Türkiye Cumhuriyeti'ne dek getirilir ki, asıl mücadele bundan sonra başlar. Bu ideolojik tarihsel şablon, kendisini iktidardan düşürüp ikinci plana itmesindeki rolünden dolayı Atatürk'ü ve Türk Devrimi'ni en büyük rakip olarak görür. Doğal olarak, tarihsel platformdaki ideolojik saldırının odak noktasını Mustafa Kemal oluşturmaktadır. Mustafa Kemal'in annesinin bir marangozla girdiği gayrimeşru bir ilişki sonucunda doğduğundan sözedilmekte, ya

da Mustafa Kemal'e Anadolu'ya geçerken yine kendi ideolojik kişilikleri olan Vahdettin tarafından 40.000 altın verildiği ve Milli Mücadeleyi gerçekleştirmesini istediği gibi şu ana dek belgeye dayandırılmamış ve Milli Mücadelenin gelişimi sırasındaki olaylara ters düşen iddialarla Mustafa Kemal karalanmaya çalışılmıştır.

Bunun karşısında ise, Marksist görüşün tarihsel şablonu yer almaktadır. Tarihi, salt sınıf çatışmalarının tarihi olarak gören bu düşünce sahipleri, 1960'lı yıllardan itibaren yalnız sosyolojik bakış açısının getirdiği rahatlıkla özellikle Osmanlı toplumsal, ekonomik ve sosyal yapısını kurallar koyarak açıklamaya çalışan bazı taslaklar geliştirmişlerdir. Sözelimi A.T.Ü.T. ya da F.Ü.T. ile sergilenen bu düşünce biçimi; daha sonra Türk Devrimi ile ilgili konularda resmi ideolojik tarihi aşmak gayretiyle İslami tarihsel şablonu destekler nitelikte tutumlara girişmiştir. Yine bu düşünceye göre, Türk Devrimi tam başarıya ulaşmamış, yani proleter devrimi gerçekleştirememiş bir yarı devrim niteliğindedir.

Öte yandan tüm bu tarihsel-ideolojik bakış açılarının dışında şimdiye dek C.H.P. ve ordu geleneği tarafından desteklenmiş, günümüzde **Resmi Tarih** adı ile de nitelenen tarih görüşü vardır. Bu tarihsel düşüncenin merkezinde Atatürk vardır. Yakın döneme dek gelen tarihsel bakış açısının özünü onu mitoslaştırmak oluşturmuştur. Mustafa Kemal varıyla yoğunla, tüm eylemleriyle doğrudur. Hamasi-duygusal nitelermeler ve Atatürk heykellerini çoğaltmakla onun amaç ve düşüncelerinin kabul göreceğine inanan biçimsel bir Atatürkçülük ve onun tarih alanına yansımadır bu. Sonuçta biçimsel yönüyle temsil edilen, anlatılamayan, sistematikleştirilememiş bir Atatürk ve bu biçimselliğin sonucu olarak toplumda oluşan bir Atatürk yılgınlığı söz konusudur. Ancak hemen belirtmelidir ki özellikle son yıllarda resmi tarihçilik kendini çevreleyen eleştirisizlik zincirlerini kırmaya başlamış, eskinin aşırı duygusallığını bırakıp bilimsel kaygıyı ön plana çıkararak, düşünsel yapıyı ve olayları incelemeye başlamıştır. Atatürkçü düşünce sisteminin özünü oluşturan demokrasinin toplumsal kabul gördüğünün anlaşılması ile bu süreç hızlanacaktır.

Görüldüğü gibi, Türkiye oluşturulmuş ideolojik tarih şablonlarının bol olduğu bir ülkedir ve bilimsellik kaygısı taşıyanlar, bu tarih şablonlarını aşarak tarih bilimini geliştirmeye çabalamaktadırlar.

Alabildiği kadar objektiflik, belgeye dayanan nitelme ve yorumlar, geniş bir perspektif içersinde çok yönlü bakış açısı ile tarih platformundaki kısır ideolojik çekişmeler aşılıarak, tarih bilimi içersinde özgür düşünce, akıl ve gerçekçilik temeline dayanan demokratik bir tavır gerçekleştirilebilir. Böylece tarih, ideolojik tutum, davranış ve düşüncelerin tatmin edildiği ideolojik amaçlı zafer kaleleri olmaktan çıkabilir. Çünkü bugünkü biçimiyle, Türkiye'deki tarihin genel özelliği, tarihi kanıtlarla bir sonuca ulaşmak yerine, önceden belirlenmiş bir amacı ortaya koyma çabasını taşımaktadır ve bu durum, mutlakçılığı ve seçmeciliği gündeme getirmektedir. Oysa, "*Geçmişe bir şeyleri kanıtlamak amacıyla yönelmek, onun içinden yalnızca ideolojik çerçevenin kanıtlanmasına yarayan unsurları almak, tarihi belli bir projeye göre yeniden kurgulamak, hoş gidenleri yüceltip, hoş gitmeyenleri yok sayarak seçmeciliği mantıksız bir noktaya kadar ilerletmek sonunda ortaya bir anti tarih çıkaracaktır ve geçmişin bu sınır tanımaz apolojisi veya yergisi ile bu gün arasında zorunlu olarak ortaya çıkacak kopukluk, bu olmayan kopuşu icad edenlere fatura edilecektir*"⁵.

Türkiye'deki tarihin durumu bu şekildedir. İşte yukarda kısaca özetlenen bu tablo içerisindeki ideolojik tarih şablonlarından birinin temsilcisi niteliğindeki Ahmet Kabaklı'nın **Temellerin Duruşması** adlı kitabını eleştirmek istiyorum. Eleştiriye geçmeden önce yazar Ahmet Kabaklı'nın bir tarihçi olmadığını özellikle belirtmek isterim. Aslında bu inceleme yazarın sadece kaba yanlışlarını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Zira yazarın her iddiasını cevaplandırmaya kalkmak, yazarın yazdığı kitap hacminde yeni bir kitabın yazılmasını gerektirir.

1989 yılındaki ilk baskısından bu yana on baskı yapan ve "Türkiye Yazarlar Birliği 1989 Fikir Ödülü" sahibi Ahmet Kabaklı oldukça iddialı bir adı kitabına vermiş: **Temellerin Duruşması**. Bu kitapta duruşması yapılacak öğeler Milli Mücadele Dönemi ile Türk Devriminin düşünsel, eylemsel tarihsel sürecidir. Tabii bu dönemleri yargılamak çok iddialı bir yaklaşımdır; Özellikle tarihçi olmamasına rağmen böyle bir işe girişenler için. Öte yandan tarihçinin görevi yar-

⁵ Kılıçbay, a.g.m. s.57

gılamak değildir. Tarihçi yargılayıp mahkum etmenin kısır ve toptancı görüşüne karşı, olguları anlamayı, açıklamayı, yorumlamayı ve eleştirmeyi görev bilir.

Yazarın "**Birkaç Cümle**" adı altındaki Önsöz'ünde aynı tavrı sürdürdüğünü görmekteyiz. Yazar, Önsözünde kitabın yazılış amacının, "*yakın tarihimizi yanlış aksettiren bazı kaba yalanları gidermek*" olduğunu belirttiikten sonra kendi kitabını "*bu yolda yazılması beklenecek doğrucu ve objektif kitabların ilkidir. Her türlü taassuba ve gerçek korkusuna karşı Allah ve Millet huzurunda söylemeyi vicdan borcu bildiğimiz gerçeklerdir*" diyerek objektiflik ölçülerini ortaya koymakta ve "*Bu eserde bundan başka "kasıtlar" düşmanlık ve hayranlıklar aramaya kalkışacaklar ancak kendi ard fikir ve küçülüşlerini belgelemiş olurlar*" sözleri ile de kitabın tek ve gerçek doğruları içerdiğini anlatmakta ve eleştiri yolunu tümüyle kapamaya çalışmaktadır. Oysa, "*Kesinlik kelimesi, tarihçilerin pek üfleyerek kullandıkları bir kavram olagelmıştır*"⁶ ve yine "*Tarih, hergün yeniden yazılır ve yeniden anlaşılabilir bir hareketlilik içindedir. Tarihçi, hiçbir zaman son sözü söylememiş olmanın bilinci ile temyizi daima mümkün davalara bakan bir hakimin gönül rahatlığı ile düşünür*" eserinde, kesin gözüken ile muhtemel kalanı açıkça belirtir; boşlukları gizlemez; nihayet başkasına onu kontrol etme vasıtalarını vermekten çekinmez"⁷. Bu düşüncelerden hareketle Ahmet Kabaklı eserine oldukça mutlakçı ve hırçın bir giriş yapmıştır. Bu yaklaşımını kendisinin tarihçi olmaması nedeniyle **tarihsel metod eksikliğine** bağlamak gerekmektedir.

Osmanlı ve Cumhuriyet adını taşıyan birinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğunun yönetiminden söz ederken, "*Bu yönetişte benzeri olmayan bir devlet geleneğinin yanı sıra adalet, hoşgörü, fazilet ve disiplin gibi manevi unsurlar rol oynamıştır. Atalarımız nizam, adalet, sabır, itaat, ideal v.s. gibi bu hasletleri kendi soy kütükleri ile beraber Kur'an ve Hadislerden ve uzun devlet tecrübelerinden edinmişlerdir*"⁸ derken, yazar bir genelleme yaparak, yalnızca güçlü dönemlerde, iyi organize edilmiş devlet mekanizmalarındaki adalet, hoşgörü, fazilet gibi kavramları, tüm Osmanlı dönemine yaymak amacını taşımakta-

⁶ A.Turan Alkan, a.g.m., s.6

⁷ A.g.m., s.4

⁸ Ahmet Kabaklı, *Temellerin Duruşması*, İstanbul, 1990, 10.B., Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, s.8

dır. Buradan da yazarın Osmanlı'ya ait Adaletnamelerin ve şikayet defterlerinin varlığından habersiz olduğunu düşünmek gerekir. "Devlet otoritesini temsil edenlerin reyaya karşı bu otoriteyi kötüye kullanmalarını, kanun hak ve adalete aykırı tutumlarını olağanüstü tedbirlerle yasaklayan beyanname şeklindeki bir padişah hükmü olan" adaletnamelerin varlığını gözden kaçırması büyük bir talihsizliktir. Geçmişin mükemmelliği önkabulü ile, sorunlu günümüz karşısına, sorunsuz, benzersiz ve büyüleyici bir geçmiş ile çıkmak sadece ve sadece geçmişe özlem, geçmişe dönme istem ve arzularını ortaya çıkarır.

Tarih Bölücülüğü adlı bölümde de, "Aynı ihtiyaç ve gayelerle, aynı milli-İslami inançlar üzerine kurulmuş Selçuklu-Osmanlı-Cumhuriyet adlı devletlerimizi yapma ve siyasi bıçaklarla parçalamaya uğraşmak, tarih bölücülüğüdür. Diğer bütün bölücülükler gibi bu da gerçeklere ve milli birliğe aykırı, kasıtlı bir tutumdur"⁹ diyen yazar kendi içinde bir tezata düşmüş, milli birliği ön plana çıkarırken kendisi Türk Tarihinin, İslamiyetten Önceki Türk Tarihini de kapsadığı gerçeğini göz ardı etmiştir. Yine, Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyetini karşılaştırırken, "Her iki devletin kuruluşu sırasında, aydınlar, yöneticiler ve halk aynı dili konuşmakta ve hemen hemen aynı yaşayışı sürdürmektedir. Aynı Allah'ın kulu olmak ve aynı Peygamberin ümmeti olmak, kimsede şüphe edilmeyen bir tutumdur. İnanılan "öncülerin" peşinde amaca birlik halinde yürüyüş devamlıdır"¹⁰ demektedir. Bu tümceler iyi bir edebi örgü içinde sunulmuş olsa da içerik olarak önemli yanlışlıkları içermektedir. her iki devletin kuruluşu sırasında aydınlar, yöneticiler ve halkın aynı dili konuştuğu ve aynı yaşayışı sürdürdüğünü varsaymak bir defa değişmenin ve gelişmenin inkârı anlamına gelir ki, en statik toplumlarda dahi bir gelişme ve değişme vardır. Aynı dili konuşmaya gelince: özellikle Osmanlı son dönemlerinde (Osmanlıca nedeniyle) dil açısından yöneten ve yöneticiler arasında büyük bir kopukluk, birbirini anlayamama olduğu bilinen bir gerçektir. Yazarın asıl yanlış (ya da kasıtlı davranışı), Osmanlı İmparatorluğunu ve Türkiye Cumhuriyetini kuran aynı soydan insanlar olmasına rağmen, bu iki devlet arasındaki farklılığı oluşturan yapısal değişiklikleri gözden kaçırmaya çalışması, siyasal iktidarın meşruluğunun dayandığı kay-

⁹ Kabaklı, a.g.e., s.12

¹⁰ Kabaklı, s.10

naklardaki farklılaşmayı umursamamasıdır. Osmanlı İmparatorluğu, ümmet ve kul anlayışına dayanırken, Türkiye Cumhuriyeti birey ve ulus kavramına sahip vatandaşlardan oluşmuştur. Yazarın, bu yapısal değişiklikleri de sergilemesi beklenirdi.

Bir başka konu ise, bu kitapta sık sık geçen "taklitçilik ve feth edilme" ile ilgilidir. Bu konu ile ilgili olarak yazar, "*Türkler, yabancılarla dünyadaki milletlerin hepsinden fazla olan temasları boyunca, onlara hiçbir zaman "mahkum, yenik" bir ruh haliyle yanaşmadılar. Tersine hâkim bir ruh ve fetih zihniyeti ile yanaştılar. kendi kültürlerine güvendikleri için başkalarına "aşağılık duygusu" ile bakmadılar; onların altında ezilmediler. Tersine fatih davranışı ile hak ettiği ganimeti alır gibi kendilerine lazım ve faydalı olanı aldılar. O kültürü, kendi kültürlerine aşıladılar. Öyle ise bizim yanlısımız nedir? Hata, Tanzimattan bugüne kadar, batı kültürlerine hâkim değil, mahkum bir zihniyet ve tutumla yaklaşmamızdır. Bu davranış eski Türk'ün feth etme üslubu yerine "feth edilme" ve yutulma felaketini getirmişizdir*"¹¹ ve "*son iki asırda Avrupa bizi silahları ile bastırınca, hazırlıksız ve temelsiz bir takım aydınlar, tıpkı tüfek ateşi ile ilk karşılaşan Afrika yerlileri gibi büyük "panik"e kapılmışlardır*"¹² demektedir.

Tüm bu tümceler, Türkiye'deki muhafazakâr-çağdaşlaşmacı olarak niteleyebileceğimiz tarih perspektiflerinin karşı karşıya geldiği temel alandır. Bu rakip bakış açıları, daha öncede belirtildiği gibi, Tanzimattan günümüze dek, tarihsel süreçte çatışırlar. Ancak olaylara tarihsel perspektif ve bütünlük içersinde bakmak gerekir. Osmanlı'nın Batı karşısında güçsüzlüğü sözkonusudur ve bu durum bir anda Tanzimat döneminde ortaya çıkmış değildir. Bu olgunun, bir arka planı vardır. Bunun üzerinde duralım.

15. ve 16. yüzyıllardaki oluşumlara dek dünyada, güçlü devlet anlayışı savaşlardaki başarılar ve bunun doğal sonucu olan sınırların genişliği ile ölçülmekteydi. Savaşlardaki başarılarının ve o dönem koşullarına göre iyi düzenlenmiş iç yapılanmasının bir sonucu olarak sınırlarını üç kıtada genişleten Osmanlı, o dönemin kriterlerine göre dünyanın en güçlü devletlerinden biriydi. Ancak 14. yüzyılda başlayıp,

¹¹ Kabaklı, s.15

¹² Kabaklı, s.16

15. ve 16. yüzyıllar boyunca Avrupa kıtasındaki dönüşümler ile **güçlü devlet** anlayışının kriterleri değişmeye başlamıştır. Rönesans ve Reform'dan başlayıp Aydınlanma Çağı'na dek olan süreçler boyunca insan aklının özgürleşmesi, birey kavramına ulaşılması ile bilimde (ve dolayısıyla silah teknolojisinde) ve kültürde; yeni kıtaların keşfi ve zenginliklerin aktarılması ve daha sonra, milli iktisat diye nitelenebilecek merkantilizm, ticaret burjuvazisi ve ardından sanayi devrimi ile ekonomik, siyasal, sosyal anlayışlarda meydana gelen dönüşümler sonucunda büyük ve güçlü devlet imajı değişmiştir. Artık, bu birbirine bağıntılı dönüşümü sağlamış küçük yüzölçümlü devletler de dünya siyasal arenasında söz sahibi olmaya başlamışlardı.

Tüm bu oluşumlara karşın, Osmanlı anılan dönüşümleri bünyesinde gerçekleştirilememiş, Osmanlı siyasal, ekonomik, sosyal ve teknik yapısı Batı karşısında geri kalmıştır. Osmanlı bu geriliğe son vermek amacıyla uygarlıkta en üstün nitelikte bulunan Avrupa'nın düşünsel ve teknik anlayışını yakalama çabasına girişmiştir. Bu etkileşimler doğal olarak, kültürel etkileşimi de beraberinde getirmiş ve yeni bir dünya görüşünün temelleri atılmıştır. Ancak tüm ıslahat çabalarına karşın, siyasal iktidarın meşruluğunun kaynağı değiştirilip ulus kavramı öne çıkarılmadığı, ekonomik alanda bağımsızlık sağlanıp, ticaret ve sanayi devrimleri gerçekleştirilemediği ve sosyal ve kültürel alanda akıl ve bilim ön plana çıkarılmadığı için başarılı olunamamıştır.

Bu tarihsel gerçekliklere rağmen Osmanlı Devletinin "hakim olmaktan mahkum olmaya" düşmesinin ve feth edilmesinin nedenini salt Tanzimatta aramak dar bir bakış açısıdır. Olaylara yalnızca manevi bakış açısı çerçevesinde bakış, maddi boyutlarını gözardı etmek, gerçekliklerin yalın bir biçimde ortaya konmasını engellemektedir.

Temellerin Duruşması adlı bu kitapta gözleyebildiğimiz en belli başlı özellik, yazarın tarihsel olguları, kavramları ve düşünceleri çarpıtarak, anlamlarını bozarak ve yeni anlamlar yükleyerek kendi ideolojisini kanıtlamak yoluna gitmesidir. Kitapta pek çok kez karşılaşılan bu durum gösteren en çarpıcı örneklerden biri, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'deki amaç ve düşüncelerinin çarpıtılması ve farklılaştırılmasıdır. Şöyle ki: "*Gerçekte Atatürk bir ihtilalci değil, milletçe istenilen kurtuluşun öncüsü ve Cumhuriyet'in kurucusudur.*

Milli Mücadele boyunca Türk'ün ve İslam'ın bütün değerlerine bağlı kalmıştır. Zaten önüne geçtiği milletin mensup olduğu din, dil, tarih, sanat, kültür, inanç değerleri bir çırpıda itilip kakılacak tazelik ve basitlikte de asla değildir. Böyle olduğu halde, Mustafa Kemal, bilhassa ölümünden sonra bir ihtilalci, bir değerler yıkıcısı, bir toptan (total) değiştirici gibi gösterilmek istenmiştir. Milli Mücadelenin amacı düşmanları tepeleyerek vatanın "harim-i ismet"inden uzaklaştırmaktı. Nitekim zafer İslami-milli ülküler, gayeler üzerine kazanılmıştır. Atatürk ve mücahitler aslında Osmanlı hanedanını yıkmak için ayaklanmadılar. Hatta VI.Mehmet Vahdettin ile anlaşarak Anadolu'ya çıktıkları artık biliniyor. Mustafa Kemal, Karabekir, Rauf Bey, Fuat Paşa, Refet Paşa Anadolu'da milli kurtuluşu teşkilatlandırmak üzere, türlü zamanlarda yola çıkarken: "Varalım şu Osmanlı Devleti'ni yıkalım, padişahı kovalım" diye de asla düşünmüyorlardı ki "ihtilalci" olsunlar. Nitekim Ferit Paşa hükümetinin bazı anlayışsızlıkları dışında Ankara-İstanbul ilişkilerinin sürekli ve iyi olmasına Mustafa Kemal Paşa özellikle büyük gayret göstermiştir. Mustafa Kemal'in Türk milletini memnun etmek ve harekete geçirmek için uğrunda savaştığı değerler: İslam dini, Türk milliyetçiliği, hürriyet, milli irade, devlet, tarih, mülkiyet v.s. dir" ¹³.

Yukarıdaki tümcelerden de anlaşılacağı gibi yazar, olaylar ve düşünceler üzerinde kendi istediği gibi oynamakta ve yönlendirmekte, bunu yaparken de bir kaynak ya da belgeye dayanma sorumluluğunu göstermemektedir. Mustafa Kemal, Ulusal Mücadele boyunca, halka yayımladığı bildirilerde, Halife/Padişah ile olan iletişimde ve T.B.M.M'deki konuşmalarında İslam'a ve onun temsilcisi Halife-Padişah'a bağlı bir görüntü çizmekte ve gerçek amacı milli bir sır gibi gizlemekte, oluşumlar sağlandıkça asıl amaç yavaş yavaş ortaya konmakta idi. Dolayısıyla Mustafa Kemal, Ulusal Egemenlik ve Ulusal Bağımsızlık amacına ulaşmak isterken, günün koşulları ve gereksinimleri sonucunda Halife-Padişah'ı ve İslam'ı bir araç olarak kullanmıştır. Ulusal Mücadelenin kazanılmasından sonra, böyle bir politikaya gerek duyulmaması bu düşüncenin en önemli kanıtıdır.

Ulusal Mücadele boyunca bu **geçici politikanın** izlenmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bir kere o günkü Anadolu toplumunun gerçe-

¹³ Kabaklı, s.20-23

gi, ümmet gerçeğidir. Bu toplumun ideolojisi olan **din** ile, **laik olacağım** diye çatışmaya girmek amacı baştan yitirmek demektir. İkinci bir neden olarak, o dönemde toplumda oluşmuş olan **dinsiz İttihatçı** damgasından kurtulmak böylelikle sağlanmıştır. İstanbul'un elinde bulunan din silahının etkisini olabildiğince azaltmak için aynı silaha sahip çıkmak gerekmekte idi ki, bu durum İstanbul'un fetvasına karşı çıkarılan karşı fetvada kendi göstermiştir. Öte yandan, Mustafa Kemal'in din silahını bolca kullanmasının bir başka nedeni, Mecliste sayıları oldukça fazla olan hocaları, amaç gerçekleştirilinceye kadar etkilemektir. Yine bu silah kullanılırken, istilacının dininin farklı olması, toplumun Mücadeleye katılmasını kolaylaştırmış ve Türk olmayan Müslüman etnik grupların (sözelimi Lazlar, Çerkezler, Kürtler) Mücadeleye katılmasını sağlamıştır ¹⁴.

Yine yazarın iddia ettiği gibi, Mustafa Kemal'in Vahdettin tarafından Anadolu'ya yollandığı sadece varsayımlara dayanan belgesiz bir iddiadır. Bu iddia, İstanbul'dan gelen **geri dön** istemine karşı Mustafa Kemal'in askerlikten istifası, Sivas Kongresinin İstanbul'dan gelen direktif ile Ali Galip tarafından basılması olasılığı, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının vatan haini ilan edilerek idama mahkum edilmelelerine dair fetvalar, Kuvay'ı İnzibatiye'nin kurulması ve Anzavur olayı, Milli Mücadele'yi boğmak isteyen ve İstanbul ile İngilizlerin işbirliği ile hazırlanan iç isyanların varlığı, Vahdettin'in İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne üyeliği ve Kurtuluş Savaşı'nın sonunda yurttan kaçması gibi ilk anda akla gelen tarihsel olgular düşünüldüğünde akla yatkın gelmektedir.

Mustafa Kemal'in bir ihtilalci ve devrimci olduğunu kabul etmek için ise tarih bilmemek gerekir. Atatürk gibi siyasal iktidarın kaynağını vurduğu darbe ile tüm Türkiye'deki kurumları ve yaşam biçimini kökten değiştirmiş; sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik değişimi sağlamış biri için devrimci demek kaçınılmazdır.

Temellerin Duruşması adlı bu kitapta üzerinde ısrarla durulan bir başka konu ise, Misak-ı Milli ve buna bağlı olarak Lozan anlaşmasıdır. Yazarın bu konudaki düşünceleri özetle şu şekildedir. "*Yenik olarak çıktığımız 1914-1918 I.Dünya Harbi sonunda dahi Hatay (Sancak) bizim Musul-Kerkük bizim, hatta Batum ve*

¹⁴ Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği*, Dost Yay., Ankara 1988, s.101-102

Halep bizimdi. Batı Trakya Türkiye'ye katılmaya hazır bağımsız durumdaydı. Boğazlar bütün hukuku ile hükmümüze bağlı idi. Kıbrıs, bize iade edilmek üzere çok önceleri İngilizlere kiralanmıştı. Yani İngiliz ve Fransızlar verdikleri sözden dönmesele, İstiklal Savaşı olmadan dahi Milli Misak sınırlarını koruyacaktık. "Medeniyet denilen tek dişi kalmış canavarın" oyununa geldik ve yeniden silaha sarıldık. Fakat cihana parmak ısırtan o mübarek Mücedele'ye rağmen, Lozan barışından payımızı alamadık" ¹⁵.

Yazar, temelinde Lozan'ı küçültmek düşüncesi olan bu yaklaşımıyla bir kez daha tarihsel perspektiften ne denli yoksun olduğunu gösteriyor, ufuksuzluğunu sergiliyor. Çünkü daha 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşan **Doğu Sorunu**'nu ve Osmanlı paylaşma hırslarını, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan Devletlerinin başta Boğazlar olmak üzere Osmanlı üzerindeki çıkarları ve birbirlerinin çıkarları ile çatışan paylaşma arzularını, Doğuda bir Ermenistan kurma istemlerini ve en önemlisi Mondros Ateşkes Anlaşması'nın hükümlerini ve Padişah Vahdettin tarafından da onaylanan Sevr Anlaşması'nın çok ağır şartlarını göz önüne almadan (Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzaladıktan sonra yurda dönen Rauf Bey'in **onurlu** bir anlaşma yapıldığını ifade eden safdilliğinde olduğu gibi), yazarın İngilizlerin ve Fransızların verdikleri sözlerden bahsetmesi düşündürücüdür. Daha I.Dünya Savaşı devam ederken 1916 yılında Sykes-Picot ve 1917'de Saint Jean de Mourienne Anlaşmaları ile üzerinde pazarlıklar yapılan Osmanlıya İngiliz ve Fransızların verecekleri sözler ne derece inandırıcı olabilir? Öte yandan İngiliz ve Fransızların verdiği sözlerin ne olduğu, nerede ve ne zaman verildiği de anlaşılammaktadır. Aslında yukarıda belirtilen bu satırlar, temelinde Lozan Antlaşması'nı küçümsemek amacı olan "ustaca" hazırlanmış, ancak tarihsel realiteye uymayan uydurma bir düşüncedir.

Yazarın bu düşüncelerin devamı niteliğindeki açıklamaları ise şöyledir. "Misak-ı Milli sınırları kesin olarak çizilmemiştir. Çünkü bu yeminin asıl hedefi: Kaybettiğimiz Osmanlı topraklarının bütününü almaktır. Hatta Misak-ı Milli'de Türklerin yaşadığı bütün yerlere kadar yol olduğu söylenebilir" ¹⁶ dedikten sonra, "Ne yazıktır ki 12 Ada (Ege

¹⁵ Kabaklı, s.47

¹⁶ Kabaklı, s. 32

Türk Adaları), Batı Trakya, Musul-Kerkük günümüze kadar birçok diplomatik imkân, fırsat hatta "gelin alın" şeklinde teklifler olduğu halde vatan bütünlüğüne kazandırılmadı. Çünkü kısmen Lozan'da ve hele Atatürk'ün ölümünden sonra Misak-ı Milli andından vazgeçilen bir havaya girilmişti. Atatürk'ün "Yurtta barış, cihanda barış" gibi her siyasetçi tarafından zaman zaman "hâl icabı" söylenebilen politik bir sözü kasden yanlış yorumlanarak: "Ne kimseden bir karış toprak isteriz; ne de kimseye bir karış toprak veririz" gibi korkak ve tembel sloganlara dökülmüştü. Aslında kimsenin bize "bir karış toprak" vereceği zaten yoktu"¹⁷ şeklinde bir açıklama getirmiş ve öte yandan dış Türkler ile ilgili olarak, "önce kültür ilişkisi ile bakılır; sonra zaman içinde yanlış sınırlar düzeltilir"¹⁸. diyerek düşüncelerini sergilemiştir.

Ahmet Kabaklı, pek çok örnekte olduğu gibi Misak-ı Milli'nin amacını ve kapsamını oldukça zorlayarak, "Osmanlı topraklarının bütününe almak" biçiminde ortaya koymaktadır. Böyle bir amaç Misak-ı Milli'nin metninde yer almadığı gibi, tüm eylemlerinin temelinde akılcılık ve gerçekçilik olan Mustafa Kemal, dönemin koşulları gereği böyle ham ve gerçekçi olmayan düşünceye yönelmemiştir. O günün gerçeği, elden gitmiş olan bağımsızlığı kazanarak, ulusa dayanan yeni bir Türk Devleti kurmaktır. Yani Ulusçuluk, coğrafi mekanda da gerçekçilik temeline oturtulmuş ve Ulusal sınırlar nesnellikle belirlenmiştir. Yazar olayları duygularının ve ideolojisinin esiri olarak açıklamaya çalıştığı için 1920-1923 yılı şartlarını gözönünde bulunduramamıştır.

Öte yandan "yurtta barış, dünyada barış gibi bir insanlık idealini "hal icabı söylemiş, uyusuk ve temel" bir politika olarak görmek, yazarın Hümanizmini ve barışçılığını(!) göstermesi açısından düşündürücüdür. Yazarda zaman zaman gördüğümüz "Turancı" düşünceleri ise Mustafa Kemal, henüz Milli Mücadele döneminde mahkum ederek karşı çıkmıştır.

Ancak burada Lozan Anlaşması üzerinde durmak istiyorum. Türkiye'deki ideolojiler arasındaki en çetin çatışmaların geçtiği tarihsel olgulardan biri Lozan'dır. Bu konuda taraf ideolojiler, bu anlaşmayı

¹⁷ Kabaklı, s. 34

¹⁸ Kabaklı, s. 48

ya bütünüyle kötölemekte, ya da bütünüyle yüceltmektedirler. Oysa 143 anlaşma maddesini içeren, bu barış anlaşması metninde şüphesiz, bizim çıkarımıza hükümler olduğu gibi, aleyhimize hükümlerde vardır. Sözgelimi, 1929 yılına dek Türkiye gümrüklerinin tam anlamıyla kontrol edilememesi, Boğazlar yönetiminin Uluslararası Komisyonda kalması, Hatay'ın durumu 12 Adalar ve Musul sorunu gibi. 1923-1938 dönemi arasında Mustafa Kemal'in bu anlaşmanın açıklarını kapamaya yönelik bir dış politika izlemesi (örneğin Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Hatay'ın alınması gibi) bu eksiklikleri göstermektedir. Tabii Lozan'ı açıklamaya çalışırken ısrarla üzerinde durulması gereken konu **dönemin şartlarıdır**.

Bazı eksikliklerine rağmen Lozan, Türkiye gerçeğinin kabul ettirilmesi açısından çok önemlidir. I. Dünya Savaşı sonunda, İtilaf Devletleri ile kendisine dikte ettirilmeden anlaşma imzalayan tek devlet Türkiye'dir. Ulusal bir nitelik taşıyan Misak-ı Milli'nin uluslararası kabul gördüğünü belgeleyen ve 70 yıldan beri etkisi azalmadan devam eden bir anlaşmadır. İşte bu durumda, yukarıda belirtilen olumsuz maddelerin açık yüreklilikle kabul edilmesi ve hangi şartlar sonucunda bu anlaşmanın ortaya konulduğunun anlatılması olaya daha objektif bakış için gereklidir.

Ahmet Kabaklı, tarihi zorlamaya ve adeta inkâr edercesine, yeniden icad ettiği tarihini yazarken tezatlarla düşmesi kaçınılmazdı. Tarihsel-siyasal kavramları alt üst ederek, farklı anlamlar yükleyerek tarih yarattığını sanmaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse, yazar Milli Mücadele sonunda zaferin kazanılmasını dört şarta bağlayarak şöyle açıklamaktadır:

" a) Misak-ı Milli ve devletin sembolü olarak Saltanat ve Hilafet üzerine (Erzurum Kongresi'nden itibaren) edilen yemin,

b) Millet ve İslam birliği düşüncesine, davasına, yaşayışına tam bağlılık,

c) "Milli iradeyi hakim" kılan demokrasi ve hürriyet ilkelerine mutlak uygunluk,

d) Batı karşısında hiçbir kompleks duymaksızın ve eşitlik şuuru içinde milli benliğimize kesin ve tavizsiz genel irade haline dönüş"¹⁹

¹⁹ Kabaklı, s. 185

dedikten sonra, "Lakin Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda bazı "aydınların" eski Tanzimat ve İttihat-Terakki mirasının alışkanlığıyla Batı karşısında aşağılık duygusuna düşerek bu dört büyük hedeften yavaş yavaş caydılar" ²⁰ diye açıklama getirmektedir.

Bir başka sayfada ise yazar, ulusalcılık ilkesi için, "Buna karşılık bizim Tek Parti Şefliği, Hilafeti dış baskılara kurban ettikten başka, İslamiyet'in yerine "ulusalcılığı" koymaya kalkmak gibi gafletlere düşmüştü. Dahası bir dizi "reform"larla İslam dinini tanınamaz hallere getirmeği planlamıştı"²¹ demektedir ve "Asım'ın Nesli" adını verdiği ideal toplumu ise, "Allah'ın Kur'an'ı ve Peygamberi yolunda saf ve seçkin müslümanlar olmayı"²² hedefleyen bir toplum olarak dile getirmektedir. Daha sonra bu toplumun oluşturulmasında engel olarak gördüğü Kemalistleri, "Allah'a kul olmak olgunluğuna kavuşmadıkları"²³ için eleştirmektedir.

Tüm bu alıntılardan da görülebileceği gibi Kabaklı, demokrasi, laiklik, millet/milliyetçilik, çağdaşlaşma, hürriyet, milli irade gibi temel kavramların karşısına saltanat, halife, islam birliği (dinsel anlamda milli), tebaa ve kul anlayışı gibi kavramları çıkarmakta ve birbirleriyle uzlaşmaz nitelikteki bu kavramları birbirinin içine karıştırarak anlam ve kavram kargaşasına sürüklenmektedir; ve böylelikle Namık Kemal'in yapmaya çalıştığı sentez adeta erçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Oysa egemenliğin kaynağını ulusun temsil ettiği bir düzende padişah ve halifeye, ümmet düşüncesine yer olmadığı gibi, demokratik geleneğin yerleştiği toplumlarda **farklılaşmış**, düşünce ve eylemleriyle ayrışmalar gösterebilen ve bunları karşılıklı hoşgörü ve demokratik anlayış çerçevesinde uzlaştırabilen toplumlardır. Görüldüğü gibi, ideolojik belirlemeler uğruna tarih kullanılmakta ve bir inanç alanı haline getirilmektedir. "Tarihi olgu ancak tasavvurun çerçevesinde algılanabilir. İşte bu geniş hürriyet alanıdır ki, tarih yazıcısını müthiş bir sorumlulukla başbaşa bırakır. Olup biteni olduğu gibi nakletmenin makul karşılanabilir imkansızlığı dışında, tarih yazıcısını muteber ya da güvenilmez kılan bir hürriyet alanı"²⁴. Bu **hürriyet alanı** ne yazık ki bu örneklerde de görülebileceği gibi ülkemizde oldukça fazla istismar edilmektedir.

²⁰ Kabaklı, s. 186

²¹ Kabaklı, s. 311

²² Kabaklı, s. 184

²³ Kabaklı, s. 297

²⁴ A.Turan Alkan, a.g.m., s. 5

Nitekim yazar, kitabın yazılış amacını, "bu kitapta maksadımız zaten tarih yazmak değil, resmi tarihi biraz olsun sarstırmaktır"²⁵ derken amacını bir kez daha sergilemekte ve öte yandan, "Temellerin Duruşması'nda soğukkanlı olmayı düstur edindik. Tarih katında olan olmuştur ve kimseye kızılamaz. İslami-millî ilmi bakışımız ise ne kimseye hayran, ne de düşman olmaya izin verir"²⁶ derken, bilimsel bakışa yeni bir boyut getirerek, **İslami-millî ilmi** ortaya koymaktadır. Oysa bilimin İslami-millî'si olmaz. İslami-millî nitelikteki düşünce bilim olamaz, olsa olsa ideoloji olabilir.

"Tarihçilik yapmaya çalışırken, kendi kültürel, dini, millî, siyasi, ideolojik kimlik meselelerini, dünyaya şekil verme, insanlığı yönlendirme tutkularını mümkün olduğu kadar bir parantez içine alıp bir rafa kaldıramayan kişi başka bir çok şey olabilir ama "tarihçi" ya da "beşeri" ve "sosyal bilimci" olamaz. Bu nedenledir ki, millî tarih ya da millî tarihçilik olamaz. Gayri millî tarih ya da gayri millî tarihçilik olamayacağı gibi, Türkiye'nin ya da Türklerin, İslamiyet'in ya da Müslümanlığın tarihi olabilir. Ama Türki tarih ya da İslamî tarih ya da İsevi tarih ya da Mecusî tarih olamaz. Türki ya da İslamî sosyoloji, psikoloji, fizik, kimya, matematik olamayacağı gibi. Kişinin kimlik fırtınaları içinde yaşamayı, bir tutku halinde, başka insanlara yaşamaları "gerektiği" ni sandığı insan olma tarzını yaşatmak için yanıp tutuşması bir insanın "diş tabibi", "beyin cerrahı", "kimya mühendisi" olmasını engellemeyebilir. Ama tarihçi ya da beşeri bilimci ya da sosyal bilimci olmasını inkansızlaştırır. Tarihçilik, insanlığın birikimli mirasının her bölgesine, bu miras içinde her kültür ve uygarlık geleneğinin payına sakin bir biçimde bakabilen, bütün ve parçalar arasındaki ilişkileri, parçanın insanlığın birikimli mirasının oluşturduğu "muhteşem" mozayığın içindeki rengini anlamağa çalışma merakı ile bakabilen kişinin yapabileceği bir iştir. Bu nedenle tarihçilik, beşeri ve sosyal bilimcilik gibi belirli bir "insanlık görgüsü", yani insanlığın öyküsü ve mirasının bütünlüğünü görebilme terbiyesi gerekmektedir. Bu görgüye sahip olmayan, bu terbiyeyi edinememiş kişilerin, tarihçilik diye yaptıkları, çok kere içlerindeki kimlik fırtına-

²⁵ Kabaklı, s. 52

²⁶ Kabaklı, s. 232

larında esen rüzgarlarla sürüklenmek, ya da sürdürdükleri kendi kav-galarında kullandıkları savunma ve yaralama silahlarını kullan-maktır" ²⁷.

Yazarın, "Türkiye'yi Batılaştırıyoruz, denilerek İslam dininde, Türk dilinde, Türk yazısında, hafta tatilinde, serpuş değiştirmede, ölçü ve tartılarda, takvimde, saatte, kıyafetlerde devrimler yapılmıştır"²⁸ biçimindeki sözlerinden de anlaşılacağı gibi Kabaklı'nın asıl hazmede-mediği bu devrimlerdir, bu devrimleri ortaya koyan düşünce ve kav-ramlardır.

Bu bağlamda yazar, kitabının yaklaşık dörtte birini halifelik ve halifeliğin gerekliliğine ayırmıştır. Hilafet anlatılırken, çok güçlü bir hi-lafet kompozisyonu çizilmekte ve bunun sağlayıcısı konumunda Abdülhamit gösterilmektedir. Bu kişinin şahsında olağanüstü etkili bir halifelik kurumuna karşı, çatışan İngiliz çıkarları ile halifeliğin kaldırıldığı belirtilmektedir. Hatta başlangıçta Mustafa Kemal'in hilafe-ti savunduğu²⁹ ve İngilizlerin baskısı ile kaldırıldığı yolundaki düşün-celer, yazarın Türk Devriminin bütünlüğünü anlamaktan uzak oldu-ğunu göstermektedir. Nitekim bunu, "Hilafet anlaşılmaz bir sebeple ilga edildi" ³⁰ şeklindeki sözlerinde de görebiliriz.

Oysa, 1517 yılında Yavuz Sultan Selim aracılığıyla Osmanlılara geçtiği varsayılan Hilafet, tarihsel süreç içerisinde 1774 Küçük Kay-narca Anlaşması sırasında siyasal amaçlar çerçevesinde gündeme gel-miştir. Bu biçimde siyasal bir manevra aracı olarak kullanılan Halife-lik, yine Abdülhamit döneminden itibaren Pan-İslamizm siyasal düşüncesi doğrultusunda kullanılmıştır. Abdülhamit, İslam birliği düşüncesi ile Osmanlı Devletini ayakta tutmağa çabalarken, 19. yüzyıldan itibaren gelişen Vehabilik hareketleri ile Osmanlı Devletinin Arap eyaletlerinde (Mısır'dan başlamak üzere Yemen, Suriye, Irak) bir-takım isyanlar çıkmıştır. Bu ayaklanmalar sırasında Türklerin Hila-fette hakları bulunmadığı ve hatta Müslümanlığı anlamadıkları nok-tası üzerinde propagandalarını yoğunlaştırmışlardır.

²⁷ Y.Sezai Tezel, a.g.m., s.14-15.

²⁸ Kabaklı, s. 232

²⁹ Kabaklı, s. 98 ve s. 108

³⁰ Kabaklı, s. 149

Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı'nın bu savaşa katılması ile birlikte İslam dünyasına bir fetva yayınlanarak, herhangi bir Hristiyan devlete karşı değil, yalnız "Hilafet-i İslamiyeye hücum ve savletlerini izhar ve isbat" edenlere karşı yani Müslümanlara düşmanlık edenlere karşı olduğunu duyurdu. Bu şekilde Hristiyan İtilaf Devletlerine karşı savaş ilan edilirken, Hristiyan Almanya ile aynı ittifakta olunması nedeniyle ortaya çıkan çelişki de önlenmiş oluyordu.

Birinci Dünya Savaşı, Halifeliğin etkisi olmayan göstermelik bir makam olduğunu ortaya koymuştur. Halifenin cihad ilanına karşı başta Fas, Tunus ve Hindistan Müslümanları yabancı bayraklar altında feslerini başında taşıyarak Türklere karşı savaşırken, Şerif Hüseyin ise Türk Ordusunu arkadan vuruyordu ³¹.

Görüldüğü gibi yaptırım gücü olmayan bir halifelik kurumu sözkonusudur ve bu kurum, aynı zamanda Türklük bilincinin gelişmesini geciktiren nedenlerden de birini oluşturmuştur. Tüm bu etmenlerden dolayı, Türk Devrimi, yapısal niteliğini yitirmiş ve ondan da önemlisi yapılan devrimin düşünsel sistemine aykırı olan bu kurum, Türkiye sınırları içinden kaldırmıştır. Türk Devrimi, Halifeliği yalnızca Türkiye sınırlarından dışarıya çıkarmıştır ve bu durum, İslam ülkelerinin Halifelik kurumuna sahip çıkmalarını da engelleyemezdi. Arap devletlerinin bu yolda herhangi bir çaba içersine girmemeleri, Halifeliğin gerçekten de işlevini yitirmiş ve dinsel yönden gerekliliği olmayan bir kurum olduğunu açıklamaktadır.

Hilafetin kaldırılmasının Kürt, Arap, Çerkez, Abhaz, Gürcü, Laz, Boşnak, Arnavut olan Müslüman unsurların ölümcül hayal kırıklığına uğrattığını belirten yazar, "Şüphesiz ki, Halife, hiçbir ırk farkı gözetmeksizin bu unsurlar arasında birliği ve meşruluğu sağlıyordu. Her unsurun, hiç ayırılmaksizin devlete sadakati hilafette sembolleşiyordu. İşte hilafetin kalkması ile bu devlette Türklerle diğer müslüman teb'ayı eşit kılan unsur yok edilmiş gibi oluyordu. İşte bu müslüman unsurların meşruluk ve devlete sahiplik duygularını zedeleyen "ilga" işi Türkiye'de hala için için kanayan bir yaradır" ³² diyerek hilafete olan özlemini açık açık ortaya koymakta ve

³¹ Ord.Prof.E.Ziya Karal, "Halifeliğin Kaldırılması", Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yılı Semineri, Ankara 1980, T.T.K. Basımevi, s. 91-97

³² Kabaklı, s. 172-173

Türk Devriminin barışçıl, birleştirici ve bütünleştirici ulusalcılık anlayışını gözardı etmektedir. Bugünkü toplumsal yapı içerisinde tüm unsurlar Türklük bilinci ve birlikteliği ile ortak bir uzlaşma noktası bulmuşlardır. Ve Türkiye'de (yazarın da içinde bulunduğu) çok az bir kitle dışında, Halifeliği bir sorun olarak gören ve bu müesseseye gereksinim duyan geniş toplumsal tabakalar yoktur. Yazar bu gerçeği gözardı ederek kendi sınırlı ideolojik çevresine seslenmektedir.

Yazar, kolayca tahmin edileceği gibi, laikliğin de anlamını bozmuş **demokrasi** ve **bilimin, olmazsa olmaz** ilkesi niteliğindeki bu kavramı istediği biçimde yorumlamış, adeta içini boşaltmıştır. Şöyle ki, yazara göre bir devlet, laiklik ilkesine ancak şu şartlarda sığınmak zorunda kalabilir:

"1) Ülkede geniş nüfusa dayalı birçok dinler varsa, sırf bunlar karşısında tarafsızlığını resmen belirtmiş olmak için,

2) Ülkede, milletten ayrı bir ruhban (klerje, din adamları) sınıfı varsa, bu sınıf devletin yapacağı işlere karışmayı adet edinmişse; halktan vergi alabiliyor, ona cezalar uygulamaya kalkıyor ve kutsal, nalkanelerde imtiyazları olan bir sınıf gibi yaşarsa, bunlara karşı devlet otoritesini korumak için,

3) Kendisini Hz.İsa'nın vekili gibi kabul ettiren "İlahi Krallık" halinde (Vatikan'daki gibi) örgütlenmiş bir din devleti mevcutsa, ve bu ruhban devleti, ülkelerinin din adamları üzerinde nüfuzunu kullanarak, o ülkenin devletini, kurallarını sarsmak, dize getirmek gibi politika oyunları yapmışsa" ³³ diyor ve laikliği "Anlaşıldığı gibi laiklik, yukarıdaki dar ve geniş anlamları ile dahi, Hristiyan dinine bağlı bir kavramdır. Çünkü Müslümanlıkta ruhban diye imtiyazlı, ayrı bir sınıf zaten yoktur. Müslüman toplumun insanları laikliği belki de lüzum ifade etmediği ithal malı olduğu kendi manası dışında kullanıldığı, belki de ülkemize manevi işkence aleti olarak sokulduğu için benimsememişlerdir: İlk önce Fransız İhtilâlinde (1789) halkın ruhanî (klerje) sınıfa karşı zaferi olarak çıkan laik hukuk Batı aleminde her zaman lüzumlu ve anlaşılır bir karar" ³⁴ olduğunu vurgulamaktadır.

³³ Kabaklı, s. 195-196

³⁴ Kabaklı, s. 200

Şu bir gerçektir ki, her siyasal iktidar yasak koyma, kural koyma ve yaptırım uygulama, kısacası yönetme erkini belirli bir kaynağa dayandırmak ve böylece iktidara geçerlilik (meşruiyet) sağlamak gereksinimini duyar. Yönetilen yığınların, yönetenin koyduğu kurallara uygun davranmalarını, iktidarın belirtilen erkine yasallık ve geçerlilik sağlayacak bir kaynağın varlığı gerçekleştirecektir. Böyle bir kaynağa dayanılmadığında yönetilenlerin yönetenin iradesine uygun davranması nedeni ve mantığı da ortadan kalkmaktadır.

Siyasal iktidarın meşruiyetinin dayandığı kaynak, yüzyıllar boyunca din olarak algılanmış, şu ya da bu biçimde, siyasal iktidarın kaynağı doğaüstü, tanrısal, dinsel temellere dayandırılmış ve siyasal iktidar ile dinsel iktidar birbirlerinden ayrı da olsalar tüm siyasal yapı içinde birlikte varolmuş ve böylece "teokratik" bir yapıyı oluşturmuşlardır. Öyle ki, uzun zaman "suç-günah" kavramları birbirinden ayrılmamış, iktidara itaat dinsel bir gereklilik sayılmıştır.

Buna karşın, tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidarın kaynağını Tanrısal olmayan kaynaklara dayandırma yönelimleri belirmiş ve yeni kaynak "ulus" olmuştur. "Ulusal egemenlik", "iktidarların bölünmesi", "siyasal özgürlükler", "toplum sözleşmesi", "eşitlik, özgürlük, demokrasi", "iktidarların sınırlandırılması" gibi yeni kavramlar tüm düşünce ve giderek uygulama alanını kaplamıştır. Devlet bir Tanrısal örgütlenme olmaktan çıkmış, ulusal-siyasal örgütlenme durumuna gelmiştir³⁵.

Bu süreç içerisinde gelişen ve temelinde plüralizm (çoğulculuk) yatan demokrasi farklı düşüncelerin açıkça söylendiği ve örgütlenebildiği bir katılımcı sistemdir. Oysa "Tanrısal kaynak anlayışı zorunlu olarak "hakikat" tekelini içerir, bunun nedeni bu anlayışın inanç temeline dayanmasıdır. Böyle tekelci bir siyasi meşruluk ve hukuki düzen anlayışı ise tekelci, monolitik, dayanışmacı ve farklılaşmamış bir cemaatçılığa kısacası siyasi otoriterizme yol açar"³⁶. Bu tek doğrucu yapıdan dolayı teokratik devletlerin demokrasi ile uzaktan yakından ilişkisi yoktur. Laiklik bu anlamda, demokrasinin, kişi hak ve özgürlüklerinin sigortası, "olmazsa olmaz" ilkesidir. Çünkü demokrasi laikliği içerir, laiklik ise demokrasiyi kapsar.

³⁵ Çetin Özek, *Devlet ve Din, İstanbul, t.y., ss. 7-12.*

³⁶ Mustafa Erdoğan, "Laiklik ve Türk Uygulaması Üstüne Notlar", *Türkiye Günüğü*, s. 13, Kış 1990, s.55

Yukarıda ifadesini bulan demokrasi rejimi ve özgürlükler Hristiyan-Müslüman, siyah-beyaz, Afrikalı gibi ayrımlar gözetmeksizin tüm insanlığı kapsayan evrensel değerlerdir. Bu genel özellikleri bünyesinde içeren ve koruyan laiklik ise, tek dinli/çok dinli, ruhban sınıfı olan ya da olmayan tüm insan topluluklarına uygulanabilir. Ahmet Kabaklı'nın laikliği Hristiyan dinine özgü görmesi, yazarın, adeta insanlığın gelişimini ve ulaşılan evrensel değerleri inkâr etmesi anlamına gelmektedir.

Yazar bununla da kalmayıp "*Esasen laiklik Mustafa Kemal Paşa'nın da fazla önemseydiği bir kavram değildi. O, Tevfik Fikret'in, Ziya Gökalp'in ve bazı materyalist çevrelerin ve o zaman "Maarif Vekâleti"nce terame edilen inkarcı kitapların etkisiyle "dinde reform" tarafı idi. Laiklik prensibi, başta Recep Peker olmak üzere, C.H.P.'nin faşizme açık diktacı mensupları tarafından sonradan gündeme getirilmiştir*"³⁷ diyerek tarihe ideolojik bakışını en üst noktaya çıkarmıştır. Burada da erdem, doğruluk, dürüstlük gibi değerlerin ne kadar önemli olduğu gerçeği çıkmaktadır. Bir amaç için varlığını ortaya koyanları, ve onların düşüncelerini çarpıtmak ya da inkar etmek ancak bu niteliklerin eksik olması ile açıklanabilir.

Bu arada tüm kitap boyunca, özellikle Cumhuriyet sonrası dönem "Tek Parti Diktatörlüğü" olarak nitelemekte ve bu düşünceyi kanıtlamak için yazar, Marksist Mete Tunçay'dan birçok alıntılar yaparak bir Marksist-İslâmcı sentezi, en azından bu dönem için sağlamaktadır³⁸. Halife ve Padişah özelemleri içerisindeki Ahmet Kabaklı'nın, Mustafa Kemal ve onun yönlendirdiği 1923-1938 dönemini Diktatörlük olarak nitelemesi ve bunun için Marksist görüşlerle işbirliğine gitmesi bir düşünce karmaşıklığını sergilemektedir. 1923-1938 dönemi, Türk Devrimi'nin topluma indirgenmesi ve yayılmasını içeren bir süreçtir ve "demokrasi ile devrim" de gerçekleştirilemez.

Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi demokratik tavır sergilemekten uzak bir anlayışla; dinsel düşünce ağırlıklı bir biçimde, tarihi bir "inanç alanı" haline getiren Ahmet Kabaklı'nın "Temellerin Duruşması" adlı kitabının 10 baskı yapması ve ödül alması çok düşün-

³⁷ Kabaklı, s. 196

³⁸ Kabaklı, s. 43, 143, 186, 276 v.d.

dürücüdür. Senaryo örgüsü çok dikkatli bir biçimde yazılmaya çalışılmışsa da önemli tutarsızlıklar, bilinçli yapılan anlam kaydırma- ları, bazı kavramların içini boşaltıp yeni anlamlar yükleme ve kişilerin düşünce ve eylemlerinin yönünü ve anlamını başka imiş gibi gös- termek bu kitabın en temel özelliklerindedir. "Temellerin Duruşması" adlı bu kitap, gerçekten de demokrasi, ulus, laiklik, özgürlük, bilimsel düşünce, ulusal egemenlik gibi kavramları, kendi düşünce sistemi içerisinde tarih aracılığıyla mahkum etmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde demokrasiye en büyük tehdit teokratik düşünce sisteminden gelmektedir. Dünyadaki son oluşumlar sonucu, Marksist düşünce sisteminin Leninist yorumunun iflas etmesi ve Komünist tehdidin azalmasına karşın, dünyada gelişmeye başlayan dine yönelmenin şarktaki görüntüsü olarak ortaya çıkan (batıdaki bi- reysel görüntüsünün dışında) siyasal düşüncenin kaynağını değiş- tirmeyi amaçlayan (İran ve ve Cezayir örneklerinde olduğu gibi) dinsel gelişmelerin örgütlü bir uzantısı olarak ülkemizde ortaya çıkan (ancak biçim değiştirip Türk Devriminin ortaya koyduğu "ulus" olgusunu da potasında eriterek ortaya çıkan) Türk-İslâm sentezi demokrasinin en büyük rakibidir. Temellerin Duruşması da bu siyasal/ideolojik düşünce sisteminin bir öğretisi kitabıdır.

Temellerin Duruşmasında haklılık taşıyan en önemli öge Put- laştırma'dır. Gerçel 'en de toplumsal kimliğini tam olarak kazanama- mış toplumlarda, bireyleri putlaştırma eğilimi görülmektedir. Türkiye' de bu olgu özellikle Atatürk için görülmektedir. Günümüzde hala Atatürk'ü ve onun düşünce sistemini "milli iman" diye niteleyenler bulunmaktadır. Oysa Atatürk ve düşüncesini "iman" olarak yorumla- mak, onu ve düşünce sistemini dondurmaktan başka bir şey değildir.

Tüm bunların sonucunda, biçimsel Atatürkçülüğün bir tarafa bırakılarak, onun ardındaki asıl düşünce olan Demokrasinin irdelen- mesi ve anlatılması zorunludur. Gerek İslamcı ve gerek Marksist yazar- ların ellerinde en büyük koz olarak ileri sürdükleri "belgelerin günışığına çıkmadığı" tezini kaldırmak için Milli Mücadele döne- minden Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı 1920-38 yılları arasındaki tüm belgeler günışığına çıkarılmalı ve dönem şartları gözönünde bulundurulularak eleştirel bir gözle olaylar yeniden irdelen- melidir. Türk toplumu ve tarihçiliği bu düzeye ulaşmıştır.